

**Marin Zaninović, *Ilirski ratovi*.
Zagreb: Školska knjiga, 2015, 495 str.**

Sastavni dio kulturno-historijskog razvoja zapadnog Balkana predstavlja historija Ilira. Značajan broj izvornih informacija o ilirskim i panonskim narodima koji su u periodu antike naseljavali prostor od istočnih obronaka Alpi pa sve do Epira sačuvan je zahvaljujući interesu antičkih pisaca za brojne vojne operacije u kojima su ovi narodi učestvovali. U skladu s time teme vezane za ilirske ratove zauzimale su značajan broj redaka na stranicama stručne literature. Naučnici se često vraćaju ovim temama s ciljem da ponude neko novo tumačenje sačuvanih, antičkih izvora. Najrecentniji, sveobuhvatni, prikaz ratovanja ilirskih naroda ponudio je hrvatski arheolog i jedan od najboljih poznavatelja antičke historije na ovim prostorima Marin Zaninović u knjizi *Ilirski ratovi*. Knjiga penzioniranog profesora na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, objavljena je 2015. godine u izdanju zagrebačke "Školske knjige". Ovo djelo je podijeljeno na 11 poglavlja u kojima autor prati procese vezane za ilirski teritorij krenuvši od grčke kolonizacije, preko ilirskih ratova, sve do Batonovog ustanka početkom nove ere. Svako od poglavlja obiluje velikim brojem fotografija i karti, a na kraju svakog nalazi se spisak napomena. Na posljednjim stranicama ove knjige čitateljima je ponuđen uvid u korištene bibliografske jedinice, biografija autora i sadržaj knjige.

Svjedočanstva u obliku arheoloških ostataka i tekstova antičkih pisaca su pokazatelj izuzetno važnog mjesta i uloge koju su u historiji Jadrana zauzimali Liburni. Upravo ovaj pomorski narod je predmet izučavanja M. Zaninovića u prvom poglavlju knjige koje nosi naziv "Na početku Liburni". Autor se u ovom poglavlju osvrće na antičke rukopise

u kojima je zasvjedočeno ime Liburna, zatim predstavlja njihovu bogatu materijalnu kulturu i pomorsku tradiciju, a posebno mjesto u uvodnom poglavlju predstavlja autorov pokušaj da rasvijetli dilemu vezanu za maloazijsko porijeklo Liburna.

Značajan broj stranica ove knjige autor je posvetio grčkom prisustvu na prostoru Jadrana i njihovim kolonizatorskim ambicijama. U poglavlju "Grci na Jadranu" predstavljen je arheološki materijal koji ukazuje na razgranate i intenzivne veze koje je grčki svijet održavao sa jadranskim primorjem. Međutim, ove veze se mogu pratiti i kroz nerijetko prisutan sukob interesa koji je znao uzrokovati napetosti, a refleksija takvog stanja su bili česti otvoreni ratni sukobi. Dolazak Grka na ovaj prostor označio je i početak osnivanja kolonija na Jadranu, a upravo su one predmet interesovanja M. Zaninovića u poglavlju naslovljenom "Korintska kolonizacija i Jadran". Prateći hronologiju navedene su one najznačajnije kolonije, a fokus je stavljen na korintske poduhvate koji su rezultirali stvaranjem snažnih kolonijalnih uporišta na južnoj ilirskoj obali. Posebno mjesto među grčkim kolonijama na Jadranu zauzimala je *Korkyra Melaina* (Korčula), a upravo na ovom otoku nalazila se knidska naseobina o kojoj autor piše u poglavlju "Knidska naseobina na Korkiri (Korčuli)". Oslanjajući se na podatke koje u svojim djelima donose Pseudo Skimno, Strabon i Plinije uz osvrt na različite interpretacije vezane za ubikaciju knidske kolonije M. Zaninović iznosi svoje vlastito stajalište o karakteru ove naseobine. U ovom poglavlju predstavljen je i sumarni pregled predantičkih, ilirskih gradinskih i drugih ostataka na Korčuli. Najobimnije poglavlje Zaninovićeve knjige "Naša obala i Jadran u imperijalnom poduhvatu Dionizija Sirakuškog"

nudi mnoštvo informacija o Pharosu i Issi, grčkim kolonijama na istočnoj obali Jadrana, i o politici koju je vodio Dionizije Sirakuški na Jadranskom moru. Shodno samom nazivu djela autor spominje sukobe Grka, pod zaštitom Dionizija Sirakuškog, sa Ilirima napominjući da je intervencija Dionizija Sirakuškog bila potrebna radi stvaranja imperijalne kontrole nad Jadranom i osiguravanja plovidbe morem.

Nakon što je došlo do slabljenja grčkih zajednica što je uzrokovalo jačanje domaćeg obalskog stanovništva na historijskoj pozornici značajniju ulogu počinje igrati ilirska država opisana u poglavlju "Ilirska država na našoj obali i sukobi sa Rimljanima". Akcenat je stavljen na spomen Ilira u pisanim vrelima i na tumačenje ranijih zapažanja iznesenih u historiografskoj literaturi. U potpoglavlju "Ardijejci" autor piše o ulozi ovog naroda u stvaranju druge ilirske države i problemskom pitanju njihovog prostiranja i ubikacije. Najviše pažnje je posvećeno sukobima Ardijejaca sa Rimljanima u periodu vladavine kraljice Teute kada su Rimljani stekli svoja uporišta na istočnoj jadranskoj obali. Nastavak tih sukoba između Ilira i Rimljana M. Zaninović je predstavio u poglavlju "Demetrije Farski i Drugi ilirski rat" gdje je prikazao različita historiografska viđenja o uzrocima novog rata između već ranije pomenutih strana, ali i raznolike interpretacije antičkih pisaca o ličnosti Demetrija Farskog vezane za pitanje njegovog grčkog ili ilirskog porijekla. Pored toga, autor je temeljito opisao odlučujuću bitku kao i sve poteze koje je "čovjek hrabrosti i smjelosti", kako je Polibi je nazvao D. Farskog, poduzeo nakon bijega kod makedonskog kralja Filipa V. Upravo je Filip V glavni akter zbivanja koja M. Zaninović iznosi u poglavlju "Skerdilaida i Prvi makedonski rat" gdje je težište na makedonskim

ratovima i najvažnijim bitkama koje su odlučile sudbinu cijelog grčkog poluotoka. Posljednjem ilirskom vladaru, Gentiju i njegovom sukobu sa Rimom posvećeno je posebno potpoglavlje s akcentom na njegov značaj i događajima koji su iz korijena promijenili prilike na ovom području.

Rimljani su vodili pohode i protiv pojedinih naroda među kojima se posebno ističu Delmati, Histri i Japodi, a M. Zaninović je te događaje opisao u devetom poglavlju "Delmati i Rimljani". Kao i ranije, najprije se osvrće na pojavu Delmata na historijskoj sceni, potom predstavlja uzroke koji su nagнали Rimljane da krenu u pohod protiv Delmata i u konačnici piše o posljedicama ovih sukoba. Posebno problematizira pitanje ubikacije Delminiuma, gdje nudi i svoje viđenje tog problema prema kojem bi ovo antičko utvrđenje trebali tražiti na gradini Podgaj. U potpoglavlju "Osvajanje Histrije" pažnja autora je usmjerena na rimsko osvajanje Histrije i na sukob Rimljana sa Japodima. Iliri su probleme stvarali i jednom od najvećih rimskih vojskovođa Gaju Juliju Cezaru u vremenu kada je ovaj kao prokonzul boravio u Iliriku sređujući prilike (poglavlje: "Cezar u Iliriku"). Autor opisuje njegove susrete sa Isejcima, Pirustima i sve nevolje koje su Delmati priuštili rimskim saveznicima Liburnima kao i poteze koje su Rimljani bili primorani povući kako bi primirili ovaj ratoborni narod. Također, raspravlja o pitanju razgraničenja i topografije pojedinih ilirskih zajednica te ističe doprinos pojedinih istraživača u rasvjetljavanju spornih pitanja. Svojim postupcima Cezar je učvrstio rimsku vlast na ovom području i tako omogućio Oktavijanu nastavak rimskih pohoda o kojima autor piše u poglavlju "Finis Illyriae Oktavijana Augusta". Detaljno opisuje ovu kampanju u Iliriku uz analizu Apijanovih

zapisa te pri tome raspravlja o uzrocima koji su doveli do rata. Dalje razmatra pravac Oktavijanovog kretanja jer je to mjesto oko kojeg historiografija nije usaglašena i hronološki obrađuje sukobe sa ilirskim zajednicama pri čemu je Oktavijan morao uložiti određeni napor kako bi ih pokorio. Zatim se autor pozabavio pitanjem Tiberijevog ratovanja u Panoniji i tumačenjem tog događaja u djelu Dion Kasija koji je sažeto prikazao ovaj pohod. Posebno važan dio ove cjeline predstavlja potpoglavlje “Ustanak Batona” u kojem autor razmatra jedan od najznačajnijih događaja u ilirskoj historiji. Ono što je pohvalno jeste da M. Zaninović izučavajući ovaj dio ilirske historije prednost daje svjedočanstvima grčko-rimskih pisaca u odnosu na savremenu literaturu, pa tako uz kritički osvrt na djela Dion Kasija i Velej Paterkula autor opisuje najvažnije sukobe između ustanika predvođenih dvojicom Batona i Rimljana pod vodstvom Tiberija i drugih zapovjednika. Rimljani su gušenjem ovog ustanka konačno pokorili zajednice u unutrašnjosti provincije Dalmacije i učvrstili svoju granicu na Dunavu.

Monografija *Ilirski ratovi*, namijenjena širem krugu čitatelja, predstavlja rezultat dugogodišnjeg naučnog i pedagoškog rada uvaženog profesora Marina Zaninovića. Autor je analizom izvora i dosadašnjih rezultata koji su ponuđeni u historiografskoj literaturi nastojao da sintetizira na jednome mjestu historiju ilirskog ratovanja i ostavi vrijedan rukopis narednim generacijama historičara i arheologa. Ono što otežava čitanje ove knjige, posebno osobama koje u naučnom smislu izučavaju ovu tematiku, jesu tehnički propusti poput stavljanja sadržaja knjige na samome kraju, napomene koje ne dolaze uz tekst nego su navedene na kraju svakog poglavlja, te indeks pojmova koji je dodan

naknadno kao brošura uz knjigu. Ono što bi se moglo navesti kao ozbiljna zamjerka, ova- ga puta autoru, jesu njegove iscrpne digresije u kojima je nastojao da ukaže na žrtvu hrvatskog naroda u 19. i 20. stoljeću, kao i njegove kritike socijalističkom jugoslavenskom režimu. Sлагali se ili ne sa tvrdnjama koje je M. Zaninović navodio u ovakvim digresijama mišljenje je da one svakako nisu trebale biti dio knjige koja nosi naziv *Ilirski ratovi*. I pored spomenutih stavki, koje su navedene kao zamjerke izdavaču i autoru, treba konstatovati da ova knjiga ipak predstavlja određeni pomak u izučavanju ilirske historije i svakako da će u budućnosti biti nezaobilazan materijal istraživačima koji se budu bavili ovom i srodnim temama.

ARNELA SELIMOVIĆ

*Зборник радова у част академику
Десанки Ковачевић Којић, (ур:
Ђуро Тошић), АНУРС Зборник
радова књига Х, Одјељење
друштвених наука књига 38, Бања
Лука 2015, 616 стр.*

Desanka Kovačević-Kojić spada u užu skupinu najistaknutijih i najznačajnijih istraživača historije srednjovjekovne bosanske države. Rođena je u Sarajevu 1925, a osnovne studije historije završila je u Beogradu 1950. godine kada je izabrana i za asistenta na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Profesorica Kovačević-Kojić bila je uposlenica Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Istorijskog instituta u Beogradu te je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Srpske akademije nauka i umjetnosti te Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske. Nekoliko decenija bila